МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МЕНЕДЖМЕНТ І АДМІНІСТРУВАННЯ

Частина І

Історія менеджменту
Теорія організацій

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

МЕНЕДЖМЕНТ І АДМІНІСТРУВАННЯ

Частина І

ІСТОРІЯ МЕНЕДЖМЕНТУ

ТЕОРІЯ ОРГАНІЗАЦІЙ

За редакцією О. В. Баєвої, Н. І. Новальської

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки,
молоді та спорту України
як навчальний посібник
для студентів вищих навчальних закладів

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2014

УДК 338 (075)
ББК 65.290 (я7)

Автори: *О. В. Баєва, Л. В. Лазоренко, Н. І. Новальська, С. Ф. Радзімовська, Л. В. Старих, Н. М. Суліма*

Рецензенти: *Г. А. Дмитренко* — д-р екон. наук, проф.
О. В. Куроченко — д-р екон. наук, проф.
К. В. Пічик — канд. екон. наук, доц.

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 11 від 21.12.11)

Рекомендовано Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України (лист № 1/11-1856 від 13.02.12)

Менеджмент і адміністрування: в 2 ч. — Ч. 1. — Історія менеджменту. Теорія організацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [О. В. Баєва, Л. В. Лазоренко, Н. І. Новальська та ін.]; за ред. О. В. Баєвої, Н. І. Новальської. — К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2014. — 336 с. — Бібліогр.: с. 329–335.

ISBN 097-617-02-0154-6

Висвітлено основні складові навчальної дисципліни "Історія менеджменту" та "Теорія організацій". Розглянуто зміст, еволюцію менеджменту як науки, погляди різноманітних представників шкіл менеджменту та підходи до управління, історію української управлінської думки, методологію теорії організації, технології організаційного проектування, основи організаційної культури.

Для студентів і викладачів вищих навчальних закладів. Може бути корисним менеджерам-фахівцям, а також усім, хто хоче ознайомитися з історією менеджменту та теорією організацій.

ББК 65.290 (я7)

© О. В. Баєва, Л. В. Лазореко,
Н. І. Новальська та ін., 2014
© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2014
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2014

ISBN 097-617-02-0154-6

ЗМІСТ

Передмова 7

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І. ІСТОРІЯ МЕНЕДЖМЕНТУ 9
Тема 1. Предмет і підходи до аналізу управління як наукової дисципліни 9
1.1. Організація як форма діяльності людей. Необхідність управління організаціями. 9
1.2. Еволюція управлінської думки як предмет історії вчень менеджменту 12
1.3. Основні положення традиційного і сучасного менеджменту 15
1.4. Еволюція вимог до менеджерів 19
1.5. Школи управління. Етапи еволюції менеджменту 21
Тема 2. Передумови виникнення та еволюція науки управління 25
2.1. Управлінські революції 25
2.2. Виникнення і розвиток наукового управління 27
2.2.1. Менеджмент періоду промислової революції в Англії 28
2.2.2. Індустріалізація та формування менеджменту в США 30
Тема 3. Школа наукового управління 34
3.1. Фредерік Тейлор — засновник наукового менеджменту 36
3.2. Науковий менеджмент Генрі Гантта 40
3.3. Наукові розробки подружнього союзу Френка і Ліліан Гілбрет 41
3.4. Організації та принципи управління Гаррінгтона Емерсона 44
Тема 4. Адміністративна школа управління 48
4.1. Анрі Файоль: особистість і кар'єра 49
4.2. Функції та принципи управління Анрі Файоля 51
4.3. Ліндал Урвік 54

4.4. Джеймс Муні 57
4.5. Вчення Макса Вебера про бюрократію 58
Тема 5. Школа людських відносин 62
5.1. Хоторнські експерименти. Джордж Елтон Мейо 63
5.2. Гюго Мюнстерберг 65
5.3. Філософія бізнесу Мері Фоллет 66
5.4. Наукові погляди Фріца Ротлісбергера 70
Тема 6. Школа поведінкових наук. Сучасний біхевіоризм ... 73
6.1. Абрахам Маслоу. Теорія ієрархії потреб. 74
6.2. Дуглас Мак-Грегор. Теорія "*X*" та "*Y*" 78
6.3. Кріс Арджиріс. Теорія "поведінки людини". 80
6.4. Ренсіс Лайкерт 82
6.5. Вільям Оучі. Теорія "*Z*" 85
Тема 7. Науковий підхід до дослідження управління у XX–XXI ст. 88
7.1. Теорія загальних систем Людвига Фон Берталанфі Кеннета Боулдінга 90
7.2. Концепція управління згідно з цілями Пітера Друкера 92
7.3. Модель "Мак-Кінсі 7С" Томаса Пітерса і Роберта Уотермана 94
7.4. Концепція стратегічного управління Ігоря Ансоффа ... 96
7.5. Загальні стратегії Майкла Портера 99
7.6. Особливості та тенденції сучасного менеджменту 102
Тема 8. Зародження та розвиток наукових досліджень менеджменту в Україні 105
8.1. Управлінська думка в Україні до початку XX ст. 106
8.1.1. Розвиток управлінської думки в Україні до середини XIX ст. 106
8.1.2. Управлінська думка в Україні з другої половини XIX ст. до 1917 р. 111
8.2. Розвиток науки управління в Україні за радянських часів 118
8.3. Розвиток сучасної науки управління в Україні 130

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ ІІ. ТЕОРІЯ ОРГАНІЗАЦІЙ..... 134
Тема 1. Методологічні засади теорії і організації..... 134
1.1. Сутність поняття “організація”.....134
1.2. Закони організації..... 136
1.3. Принципи організації 138
1.4. Етапи розвитку організації 139
Тема 2. Основні організаційні теорії та моделі 142
2.1. Організаційні теорії.....142
2.2. Еволюція теоретичних концепцій організації 152
2.3. Основні моделі організації 153
2.4. Сучасна організаційна парадигма 156
Тема 3. Організація як система..... 162
3.1. Системний підхід у теорії організації 162
3.2. Формування системних уявлень у роботах класиків 163
3.3. Принципи організації як системи А. Файоля 164
3.4. Загальна теорія систем (В. Афанасьєв, І. Блауберг, В. Дружинін, П. Лоуренс, Б. Юдін).....166
3.5. Елементи організації.....169
Тема 4. Організація як соціум 172
4.1. Соціальна організація і соціальна спільність..... 172
4.2. Основні види соціальних організацій..... 175
4.3 Механізми регулювання (регулятори) у соціальних системах. 179
Тема 5. Організаційний процес 182
5.1. Принципи управління.....182
5.2. Методи управління 188
Тема 6. Самоорганізація.....191
6.1. Природничо-наукові початки синергетики.....191
6.2. Синергетична концепція самоорганізації.....193
6.3. Гнучкість організації 195
6.4. Стійкість організації 200
Тема 7. Зовнішнє і внутрішнє середовище організації.....206
7.1. Внутрішнє середовище організації 207

7.2. Зовнішнє середовище організації.....210
7.3. Методи дослідження внутрішнього та зовнішнього середовища організації 219
Тема 8. Організаційне проектування.....226
8.1. Організаційна структура управління: концептуальні терміни і поняття 227
8.2. Види організаційних структур 233
8.3. Організаційне проектування: сутність, методи, технологія 250
8.4. Оцінювання ефективності організаційних форм управління.....265
Тема 9. Культура організації.....270
9.1. Сутність та характеристики організаційної культури 270
9.2. Типологія організаційних культур.....275
9.3. Корпоративна культура та процес її формування 283
Практичні завдання.....289
Список використаної та рекомендованої літератури.....329

ПЕРЕДМОВА

Менеджмент — процес планування, організації, мотивації та контролю, спрямований на досягнення мети організації через професійно підготовлених до цього людей. На менеджмент впливають закони різних суспільних наук.

У сучасних умовах розвиток менеджменту зумовлений потребою формування у працівників усіх рівнів нового управлінського мислення.

Це видання розраховане на студентів, які починають системне вивчення менеджменту за напрямом підготовки "Менеджмент і адміністрування", а також буде корисним майбутнім економістам та підприємцям, що мають бути обізнані з основами менеджменту та управління. Фахівцям, які продовжують своє навчання й отримують другу вищу освіту, воно стане у нагоді для систематизації власного управлінського досвіду та здобуття теоретичних знань з основ менеджменту.

Навчальний посібник підготовлено за програмою нормативної дисципліни "Менеджмент і адміністрування", укладеної відповідно до галузевої компоненти державних стандартів вищої освіти за галуззю знань 0306 "Менеджмент і адміністрування" та освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів з менеджменту. В першу частину навчального посібника увійшли 2 змістові модулі "Історія менеджменту" та "Теорія організацій".

За структурно-логічною схемою підготовки менеджерів, вивчення навчальної дисципліни "Менеджмент і адміністрування" проводиться протягом 4 семестрів, яке розпочинається з опанування змістовими модулями "Історія менеджменту" та "Теорія організацій".

Підготовлений навчальний посібник містить авторські навчально-методичні розробки, навчальні програми, методичні розробки до самостійної роботи студентів, які використовуються при викладанні навчальних дисциплін "Історія менеджменту" та "Теорія організацій" в Міжрегіональній Академії управління персоналом. У роботі авторами використ-

тано власні розробки, а також матеріали сучасних зарубіжних і вітчизняних фахівців з менеджменту. Це праці В. А. Баринова, Л. А. Бурганової, С. А. Валуєва, Д. М. Гвишиани, І. Н. Герчикової, О. М. Гірняка, Дж. Л. Гібсона, Ф. Ж. Гуіяр, Дж. Н. Келлі, Н. І. Кабушкіна, В. М. Кожухара, Р. А. Коренченко, О. Є. Кузьміна, Г. Р. Латфулліна, М. Х. Мескона, Б. З. Мільнера, Г. Мінцберга, Г. Л. Монастирського, Г. В. Осовської, С. Робінс, С. В. Рогожина, В. В. Стадника, Р. Х. Холла, Ф. І. Хміля, А. В. Шегди та ін.

Кожна тема навчального посібника містить перелік основних питань для вивчення; ключові поняття і терміни; питання для роздуму, самоперевірки та повторення; теми рефератів і доповідей. Змістовий модуль "Теорія організацій" містить інтерактивні творчі ситуаційні завдання, які доцільно використовувати на практичних заняттях та під час самостійної роботи студента. Змістовий модуль навчального посібника закінчується списком використаної та рекомендованої літератури.

Керівники авторського колективу: Баєва Олена Вікторівна, доктор біологічних наук, професор, директор Українсько-Російського інституту менеджменту та бізнесу ім. Б. Хмельницького МАУП, завідувач кафедри адміністративного та медичного менеджменту; Новальська Надія Іванівна — кандидат економічних наук, професор МКА, заступник завідувача кафедри адміністративного та медичного менеджменту МАУП.

Окремі теми написали: змістовий модуль "Історія менеджменту" — Н. І. Новальська; змістовий модуль "Теорія організацій": О. В. Баєва — теми 7, 8; Л. В. Лазоренко — тема 9; С. Ф. Радзімовська — тема 3; Н. М. Суліма — теми 1, 2, 5, 6; Л. В. Старих — тема 4.

Змістовий модуль І

ІСТОРІЯ МЕНЕДЖМЕНТУ

ТЕМА 1. ПРЕДМЕТ І ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ УПРАВЛІННЯ ЯК НАУКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1.1. Організація як форма діяльності людей. Необхідність управління організаціями.
1.2. Еволюція управлінської думки як предмет історії вчень менеджменту.
1.3. Основні положення традиційного і сучасного менеджменту.
1.4. Еволюція вимог до менеджерів.
1.5. Школи управління. Етапи еволюції менеджменту.

Ключові поняття і терміни	
• організація; • формальна організація; • неформальна організація; • управління;	• менеджмент; • еволюція; • практика менеджменту; • школи управління

1.1. Організація як форма діяльності людей. Необхідність управління організаціями

За всіх часів управління організаціями — складний процес, який поєднав елементи науковості й мистецтва. У сучасних умовах цей процес ще більш ускладнився, насамперед у зв'язку з різкими, часто непередбачуваними змінами, що відбуваються як у самих організаціях, так і поза ними.

Ще на початку розвитку людства думка людини привела її до розуміння необхідності об'єднання зусиль для вирішення життєвих проблем, спрямованих на задоволення тих чи інших потреб. Відтоді об'єднання (організації) — норма життя людей.

Отже, життя людей, їхнє минуле, сьогодення і майбутнє, так чи інакше пов'язані з діяльністю організацій — малих і великих підприємств сфери виробництва і бізнесу; шкіл, коледжів і університетів; лікарень і поліклінік; дослідницьких інститутів і лабораторій; урядових установ різних рівнів, видів і розмірів; закладів культури тощо. У якому б суспільстві люди не жили, саме в межах організацій і через них вирішуються їхні життєві проблеми, спрямовані на задоволення існуючих потреб. Тому сама організація є формою діяльності людей.

Організація — це група людей, діяльність яких свідомо координується для досягнення загальної мети або цілей.

Організації класифікують за такими ознаками: за способом та метою утворення; за характером адаптації до змін; за принципами управління; за функціональними ознаками; за кількістю цілей; за взаємодією структурних підрозділів; за формами підприємництва; за величиною; за юридичним статусом.

Формальна організація — це безособистісна система, в основі якої лежить принцип доцільності, свідомого руху до поставленої мети. У ній передбачені лише службові зв'язки між індивідуумами, що впливає на стабільність структури, ієрархію і строго визначені зони для кожного члена організації. Формальна організація створюється з волі керівництва. З моменту створення вона стає соціальним середовищем, у якому люди взаємодіють не завжди відповідно до розпоряджень керівника. Люди з різних груп спілкуються під час проведення зборів, після роботи. Із соціальних відносин народжується безліч дружніх та неформальних груп, які разом утворюють неформальну організацію.

Неформальна організація — це система соціальних зв'язків, норм і дій, що склалася спонтанно, стихійно. У такої організації відсутні єдині цілі. Люди у неформальній організації взаємодіють в результаті більш-менш тривалого міжособистісного і внутрішньогрупового спілкування.

Формальна організація створюється за бажанням керівництва, неформальна — спонтанно. Зазвичай люди знають,